

ПРОБЛЕМИ ВИРОБНИЦТВА І ЗБУТУ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

*Дрогомирецька М.І., аспірант,
Полтавський університет споживчої кооперації України*

Розкрито сутність і особливості функціонування ринку овочевої продукції, проведено аналіз сучасного стану виробництва овочів відкритого ґрунту у господарствах усіх категорій Полтавської області, розглянуто структуру реалізації цієї продукції сільськогосподарськими підприємствами і запропоновано можливі напрями насичення ринку достатньою кількістю свіжих та екологічно чистих овочів

The article is dedicated to the determination of the essence of vegetable products market and the main features of its functioning in the modern market conditions. The current level of open soil vegetables production in Poltava region is analyzed. The structure of the main channels of this product sale by the agrarian organizations is considered. The possible ways of the filling in the market by the necessary quantity of ecologically clean, fresh and delicious vegetables are proposed by the author

Постановка проблеми. Стабільне і своєчасне забезпечення населення якісними продуктами харчування, у тому числі й різноманітною овочевою продукцією, є найважливішим завданням агропродовольчого ринку. Незважаючи на те, що в Україні вирощується досить обмежений асортимент овочевих культур порівняно з іншими країнами світу, вони все таки є традиційним продуктом у раціоні харчування населення, адже саме завдяки овочам до організму людини надходять так необхідні їй вітаміни і мікроелементи.

На жаль, сучасний стан галузі овочівництва не в змозі задовольнити зростаючі потреби населення у овочевій продукції, адже її виробництво у результаті численних аграрних реформ зосередилося не у великотоварних агроформуваннях, а у господарствах населення із низьким рівнем механізації виробничих процесів, обмеженими можливостями використання прогресивних технологій вирощування овочів. Поряд з цим, відсутність у агроформуваннях більшості областей України спеціалізованих овочесховищ призводить до значних втрат овочів у процесі їх зберігання, змушує постійно скорочувати площі їх насаджень і, зрештою, звужує обсяг товарної пропозиції на ринку. Тому й не дивно, що, за даними Держкомстату України, середньостатистичний українець у 2007 р. споживав фактично на чверть менше від науково обґрунтованої норми овочів, тобто лише 118 кг замість рекомендованих 161 кг [6, с. 434].

У зв'язку з цим вважаємо, що особливої актуальності в умовах сьогодення набувають проблеми пошуку можливих шляхів збільшення обсягів виробництва овочевих культур та підвищення рівня їх конкурентоспроможності на агропродовольчому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ключові аспекти становлення та подальшого розвитку ринку овочевої продукції на національному та регіональному рівнях привертають увагу багатьох українських науковців, серед яких, насамперед, Бутко М.П. [1], Дорошенко І.О. [2], Кучеренко Т.М. [3], Писаренко В.В. [4] та інші.

Проте, незважаючи на широкий спектр наукових досліджень, вважаємо, що у сучасних умовах економічні аспекти забезпечення ринку овочів підприємствами агросектору залишаються дискусійними, більш детального вивчення потребують питання, що стосуються регіональних особливостей сільськогосподарського виробництва овочевих культур і реалізації виробленої продукції підприємствами за різними каналами збуту.

Формулювання цілей статті. На основі вивчення характерних особливостей функціонування ринків овочевої продукції виявити проблемні аспекти виробництва і реалізації овочів відкритого ґрунту у агроформуваннях Полтавської області, окреслити можливі напрями збільшення обсягів їх валового збору для задоволення потреб ринку у цій продукції.

Виклад основного матеріалу. Функціонування ринку овочевої продукції вирішальним чином залежить і від впливу ринкових законів, і від специфічних особливостей галузі овочівництва, тому ринок овочів пропонуємо розглядати як сукупність економічних взаємовідносин між підприємствами-виробниками і споживачами з приводу купівлі та продажу продукції овочівництва у межах конкретної території.

Виробництво овочів вирішальним чином залежить від природнокліматичних умов. У літньо-осінній період основну їх частину в Україні вирощують у відкритому ґрунті, тобто у польових умовах, а в зимово-весняний період надходження їх на ринок різко скорочується.

Тому у несезонний період для забезпечення населення свіжими овочами вдаються до їх

вирощування у закритому або захищеному ґрунті, де у спеціальних приміщеннях створюється сприятливий мікроклімат для належного розвитку рослин.

Овочева продукція, до складу якої відносять, зокрема, капусту, баклажани, кабачки, перець, моркву, буряки, шпинат, цибулю, часник, спаржеву квасолю, є швидкопсувною, що пов'язано з особливостями її біохімічної будови і наявністю в її складі великої кількості води, тому вона не може тривалий час зберігатися без втрати споживчих властивостей і потребує відповідної товарної обробки і реалізації у стислі терміни.

Полтавська область належить до регіонів із сприятливими природнокліматичними умовами для вирощування овочевих культур.

Основним виробником овочів у ній за період з 1990 по 2008 рр. стали невеликі господарства населення, частка яких у структурі виробництва овочів у 2008 р. зросла порівняно з 1990 р. майже втричі і склала 97,88 % від загального валового їх збору у всіх категоріях господарств [5, с. 105].

Переміщення основного овочевого виробництва з великотоварних агроформувань у дрібнотоварні не може мати однозначної оцінки.

З одного боку, досить потужна спеціалізована галузь за роки незалежності України перетворилася, по суті, у городництво, яке вимагає значних витрат ручної праці для вирощування овочів на невеликих ділянках землі без використання спеціалізованої техніки, а з іншого боку, зосередження овочівництва у господарствах населення дало можливість у складних умовах сьогодення зберегти овочеву галузь, сприяло підвищенню зайнятості населення на селі.

За нашим переконанням, господарства населення не можна вважати перспективною формою ведення овочевого виробництва, оскільки, орієнтуючись переважно на самозабезпечення виробленою продукцією, вони не ставлять собі за мету безперервно і в повному обсязі забезпечувати населення Полтавщини необхідною кількістю овочів, які б за цінами відповідали рівню доходів місцевого населення. З огляду на це, виникає реальна потреба підвищення ролі великотоварних сільськогосподарських підприємств у функціонуванні ринку овочевої продукції, адже саме такі агроформування мають можливість використовувати сучасні технології післязбиральної обробки овочів, їх зберігання й упакування і, зрештою, формувати гуртові партії однорідної за якістю свіжої овочевої продукції для подальшої її реалізації.

За нашими розрахунками, валовий збір овочів за всіма категоріями господарств Полтавської області у 2008 р. на 31,82 % перевищив відповідний показник 1990 р., хоча порівняно із 2007 р. і зменшився на 5,5 % (табл. 1).

Як видно з наведених у табл. 1 даних, посівні площі під овочами відкритого ґрунту на Полтавщині протягом 1990 – 2008 рр. залишалися майже незмінними, а урожайність виробленої на них продукції зросла із 138,6 ц /га у 1990 р. до 172,3 ц /га у 2008 р., тобто на 24,31 %.

Таблиця 1

Основні показники виробництва овочів відкритого ґрунту у всіх категоріях господарствах Полтавської області, 1995 – 2008 рр. [5, с. 87, 99, 102, 104, 112]

Показники	Роки					2008 р. у % до 1990 р.
	1990	2005	2006	2007	2008	
Посівна площа, тис. га	21	22	22	21	22	104,76
Урожайність, ц/га	138,6	162,7	189,3	187,6	172,3	124,31
Площа, з якої зібрано урожай, тис. га	21	22	22	21	22	104,76
Валовий збір, тис. т	286	350	409	399	377	131,82
Виробництво у розрахунку на одну особу, кг	162,6	223,8	264,3	260,3	248,5	152,83

Однак, починаючи із 2006 р., урожайність овочевих культур поступово зменшується, що відповідним чином впливає і на валовий збір овочів, і на виробництво овочевої продукції у розрахунку на одну особу.

Якщо з усього обсягу зібраного урожаю овочів у всіх категоріях господарств Полтавської області у 1990 р. на одну особу в середньому припадало майже 163 кг цієї поживної продукції, то у 2008 р. показник виробництва овочів у розрахунку на одну особу збільшився до 248,5 кг, але так і не досяг

рівня 2006 р., коли для кожного жителя Полтавської області було вирощено близько 264,3 кг свіжих овочів.

Водночас, зауважимо, що середньорічний рівень споживання овоче-баштанних продовольчих культур на Полтавщині у 2008 р. склав 134,8 кг у розрахунку на одну особу [5, с. 313], або 83,7 % від рекомендованої норми.

Цей факт свідчить про необхідність нарощування обсягів виробництва овочів для задоволення внутрішніх потреб, тим більше, що і виробництво овочевих культур, яке залишалося збитковим протягом 1990 – 2006 рр., нарешті перетворилося на прибуткове, починаючи із 2007 р. [5, с. 94].

Для розвитку овочевого ринку у регіоні важливими є не лише організація виробництва, а і створення умов для своєчасної і гарантованої реалізації свіжих овочів.

У ринкових умовах сільгосптоваровиробники змушені самостійно шукати вихід на ринок, тому протягом 1991 – 2008 рр. відбулися суттєві зміни щодо каналів реалізації овочевої продукції.

Значно послабилася роль переробних підприємств у закупівлі овочевої сировини для подальшої переробки, натомість суттєво збільшилася питома вага реалізації овочевої продукції за іншими каналами, зокрема, за бартерними та давальницькими схемами, що передбачають обмін певної частини урожаю на паливно-енергетичні ресурси, сільськогосподарську техніку, запасні частини, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, високоврожайні сорти рослин тощо (табл. 2).

Як свідчать дані табл. 2, у 2008 р. на Полтавщині 33,9 % вирощених сільськогосподарськими підприємствами овочів були реалізовані через систему міських ринків, 14,1 % - населенню, і лише 0,8 % - переробним підприємствам.

Таблиця 2

Структура реалізації овочевої продукції сільськогосподарськими підприємствами у Полтавській області за 1991 – 2008 рр. [5, с. 96] (% до загального обсягу реалізації)

Роки	Реалізація продукції:			
	переробним підприємствам	на ринку	населенню	за іншими каналами
1991	27,6	9,7	7,5	55,2
1995	23,0	29,9	21,7	25,4
2000	8,1	35,3	40,9	15,7
2001	8,6	24,8	39,3	27,3
2002	0,1	20,2	33,9	45,8
2003	1,0	23,4	35,6	40,0
2004	0,4	8,2	38,2	53,2
2005	-	15,9	34,0	50,1
2006	26,3	14,1	25,7	33,9
2007	-	13,3	23,5	63,2
2008	0,8	33,9	14,1	51,2

Поряд з цим, можна помітити, що у 2008 р., як і у 1990 р., понад 50 % вирощених у сільськогосподарських підприємствах овочів було розподілено, в основному, між їх працівниками у рахунок орендної плати за землю або майнових паїв. Серед основних причин цього – високий рівень заборгованості із заробітної плати, нестача оборотних коштів у сільському господарстві.

За нашим переконанням, для удосконалення системи реалізації овочевої продукції необхідно відновити гуртову ланку в ланцюгу “виробник – споживач”. Одним із можливих варіантів такого рішення може бути створення гуртових овочевих ринків, завдяки яким, як свідчить позитивний досвід зарубіжних країн, агроформування зможуть не тільки гарантовано отримати торгові місця без здійснення для цього будь-яких капіталовкладень, але й знайти потенційних покупців для своєї продукції, ознайомитися із пропозицією конкурентів і на основі зібраної інформації виробити власну тактику та стратегію подальшої діяльності.

Висновки. На основі попередніх міркувань можемо зробити висновок, що у динамічних умовах сучасності проблеми підвищення ефективності овочевої галузі та своєчасного забезпечення населення екологічно чистими і свіжими овочами у достатній кількості та необхідному асортименті набуває важливого загальнонаціонального значення. При цьому, головним резервом насичення внутрішнього ринку такою продукцією та відповідного підвищення рентабельності овочевого виробництва має бути поліпшення використання біокліматичного потенціалу кожного регіону України завдяки впровадженню підприємствами прогресивних технологій зберігання овочів у місцях їх виробництва, а також покращенню природно-сортового складу насаджень.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі вбачаємо у вивченні кон'юнктури овочевих ринків, обґрунтуванні необхідності удосконалення їх інфраструктурного забезпечення.

Література.

1. Бутко М.П. Регіональні ринки овочевої продукції: сутність, визначення та тенденції розвитку / М. П. Бутко, І. В. Бачуріна // Агросвіт. – 2007. - № 10. – С. 23 – 26.
2. Дорошенко І.О. Перспективні напрями розвитку регіонального овочевого ринку / І. О. Дорошенко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2009. - № 1. – С. 135 – 140.
3. Кучеренко Т.М. Ринок овочів: поточна кон'юнктура і прогноз / Т. М. Кучеренко // Продукты & ингредиенты. – 2009. - № 2. – С. 46 – 47.
4. Писаренко В.В. Маркетинг овочевої продукції (методичні та практичні аспекти): Монографія / В. В. Писаренко. – Полтава, 2008. – 302 с.
5. Статистичний щорічник Полтавської області за 2008 рік / за ред. Т.Л. Бугайченко. – Полтава: Головне управління статистики у Полтавській області, 2009. – 421 с.
6. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленко – К.: Консультант, 2008. – 571 с.